

Tiesībsarga biroja Diskriminācijas novēršanas nodaļas vadītājas Anetes Ilves runa ANO Personu ar invaliditāti tiesību komitejas sēdē 02.09.2025.

Labdien, cienījamie komisijas locekļi,

Tiesībsargs ir vienīgais ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanās uzraudzības neatkarīgais mehānisms Latvijā. Tā kā tiesībsargs ir vairākmandātu institūcija, un attiecīgi ikviens sabiedrības loceklis var iesniegt iesniegumu tiesībsargam, tiesībsargs norāda, ka tieši personas ar invaliditāti ir viena no aktīvākajām sabiedrības grupām, no kurām tiek saņemti iesniegumi.

Visas tēmas, kas ir iekļautas tiesībsarga alternatīvajā ziņojumā ir vienlīdzīgi svarīgas, tomēr šodien Tiesībsarga birojs īpaši vēlas pievērst komisijas uzmanību četriem atsevišķiem konvencijas pantiem, kuru ieviešanā progress nav noticis vai ir lēns.

1. Piekļūstamība (9. pants)

Ir izveidota formāla piekļūstamības realizēšanas sistēma, bet faktiski piekļūstamības nodrošināšana netiek uzraudzīta, kā arī personām ar invaliditāti ir apgrūtināti aizstāvēt savas tiesības. Minēto ir atzinis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts 2022. gada 7. jūnija blakus lēmumā aicinot Ministru kabinetu izvērtēt tiesisko regulējumu, kas paredz vides pieejamības prasību publiski pieejamās būvēs ievērošanas uzraudzību. Līdz 2025. gada septembrim rezultāts nav sasniegts.

Līdz ar to tiesībsargs aicina izveidot tādu vides piekļūstamības sistēmu, kas atbilstu ANO Konvencijas 9. pantā un Vispārējā komentārā Nr. 2 noteiktajam.

2. Personas brīvība un neaizskaramība (14.pants)

Ieslodzījumā esošām personām ar invaliditāti vai būtiskām veselības problēmām sadzīves vajadzību apmierināšanai nereti ir nepieciešama palīdzība. To pēc brīvprātības principa mēdz sniegt citi kameras biedri, kuri nav nedz nodarbināti cietuma apkalpē vai medicīnas daļā, kā nav arī apmācīti vai kā citādi atbilstoši aprūpes veikšanai. Šie ieslodzītie par savu darbu nesaņem nekādu atlīdzību.

Tādejādi tiesībsargs aicina veikt pasākumus, lai ieslodzījuma vietās tiktu nodrošināts asistenta pakalpojums, kas nepieciešamības gadījumā sniegtu ikdienas palīdzību ieslodzītajiem ar invaliditāti vai būtiskām veselības problēmām.

3. Patstāvīgs dzīvesveids un iekļaušanās sabiedrībā (19. pants)

Laikā no 2015. gada līdz 2023. gadam, piesaistot ES fondu finansējumu 114 miljonu eiro apmērā, norisinājās DI process. Izveidotie pakalpojumi personām ar garīga rakstura traucējumiem ir ļoti vienkārši – pamatā dienas centri, grupu dzīvokļi, speciālās darbnīcas un aprūpe mājās.

Gandrīz nemaz nav paredzēti pakalpojumi personām ar smagiem un ļoti smagiem garīga rakstura traucējumiem. Netiek piedāvāti pakalpojumi, kas sniegtu kvalitatīvu individuālu atbalstu. Ir vērojama tendence, ka personām ar smagu un ļoti smagu fizisko vai garīgo spēju ierobežojumu joprojām kā vienīgais pakalpojums tiek piedāvāta dzīve institūcijā. **2020. gadā** tiesībsargs atkārtoti aicināja valdību ar **2024. gada 1. janvāri** vairs neievietot institūcijās nevienu jaunu klientu.

Tomēr statistikas dati liecina, ka klientu skaits institūcijās pēc DI procesa ir augsts, arvien institūcijās klientiem ar garīga rakstura traucējumiem dzīvo vairāk kā 3000 personas ar invaliditāti (apmēram 1,6 % no personām ar invaliditāti), kopā institūcijās vairāk kā 7000 personas ar invaliditāti, tai skaitā ar nelielas aprūpes nepieciešamību (apmēram, 3,9 % no personām ar invaliditāti). Tāpat katru gadu institūcijā tiek ievietoti vairāki simti jaunu klientu, un vairāki simti gaida uz vietu institūcijā.

Tādejādi tiesībsargs aicina attīstīt sabiedrībā balstītus pakalpojumus un tiekties, ka institūcijās jauni klienti netiek ievietoti.

4. Iekļaujošā izglītība (24.pants)

Izglītības iestāžu reforma ir veicinājusi speciālās izglītības ieguvī bērna dzīvesvietas pašvaldībā, tomēr arvien vairākās pašvaldībās deklarētajiem bērniem netiek nodrošinātas pat tādas speciālās izglītības programmas, kuru īstenošanai nav nepieciešami būtiski ieguldījumi materiāli tehniskās bāzes nodrošināšanā. Izglītības iestādēs informācija par bērnam nepieciešamo atbalstu ir vispārīga un nesniedz priekšstatu, vai un kā izglītības apgūvē ir nodrošināta personalizēta pieeja atbilstoši bērna faktiskajām vajadzībām.

Tādejādi tiesībsargs aicina piešķirt atbilstošu finansējumu izglītības iestādēm, lai tās varētu nodrošināt bērniem ar speciālajām vajadzībām ieteikto atbalsta pasākumu īstenošanu, un veicināt vecāku iesaisti individuālā izglītības programmas apguves plānā izstrādāšanā.

Nodrošināt uzraudzību pār izstrādāto individuālo izglītības programmas apguves plānu kvalitāti un ieviešanu.

Tiesībsarga birojs vērs uzmanību, ka minētie panti tika norādīti arī iepriekšējā Komisijas jautājumu sarakstā un secinājumos kā problemātika. Paldies par iespēju paust viedokli.